

Nowe stada żubrów w województwie zachodniopomorskim po roku od utworzenia

Jacek Kaliciuk³, Dariusz Wysocki³, Andrzej Bereszyński², Magda Tracz¹,
Maciej Tracz¹

¹ Zachodniopomorskie Towarzystwo Przyrodnicze

² Instytut Zoologii, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

³ Katedra Anatomii i Zoologii Kręgowców, Uniwersytet Szczeciński

---

New free-range European bison herd in Zachodniopomorskie voivodship one year after creation

Abstract: Two free-range European bison herds were established in 2008 in Forest Districts Łobez and Dobrzany at a distance of 14 km from each other. After 10 months being separated those herds have merged into one group and occupied the poor wood habitat in the Drava River sandur valley. Those herds left the area of the reach forest habitat of Ińskie Lakeland. The reproduction was very good because among 7 cows probably 5 calves were born and at least three of them survived first 3 months. The monitoring was very hard because of low quality equipment – the Vectronic Aerospace GPS telemetry collars, which operated an average for 4 months from recommended period of 2 years.

Wstęp

Jako rezultat projektu „Program ochrony żubra w Polsce: rozwój i ochrona stada zachodniopomorskiego” Zachodniopomorskie Towarzystwo Przyrodnicze utworzyło w 2008 r. dwa nowe stada żubrów. W marcu i kwietniu 2008 r. do dwóch cztero-hektarowych zagród adaptacyjnych, zlokalizowanych w nadleśnictwach Łobez i Dobrzany (w odległości 14 km jedna od drugiej i 38 km od arealu stada w Nadleśnictwie Mirosławiec) zostały przywiezione zwierzęta – po 6 krów i 2 byki. Wszystkie samice pochodziły z Białowieży, a samce z ośrodków w Niepołomicach i Pszczynie. W stadzie dobrzańskim znalazły się krowy w wieku roku (1), 2 lat (2), 3 lat (1), 8 lat (1), 9 lat (1) oraz byki w wieku 3 lat i roku. Stado łobeskie utworzyły krowy w wieku 2 lat (2), 3 lat (2), 5 lat (1), 6 lat (1) oraz byki w wieku 3 lat i roku. W czerwcu 2008 r., po trzech miesiącach aklimatyzacji, żubry zostały uwolnione z zagród.

Areality letnie i zimowe

Stado w Nadleśnictwie Dobrzany do września 2008 r. zajęło rewir wokół zagrody adaptacyjnej o powierzchni nie większej niż 3000 ha, natomiast stado

z Nadleśnictwa Łobez wywędrowało do sąsiedniego Nadleśnictwa Drawsko na teren poligonu wojskowego, gdzie zajmowało znacznie większy areał.

Po trzech pierwszych miesiącach po wypuszczeniu żubrów wydawało się, że znacznie lepszym miejscem siedlenia jest Nadleśnictwo Dobrzany – teren położony na żyznych morenach, pokryty lasami liściastymi i mieszanymi z dużym udziałem żyznych i kwaśnych buczyn. Żubry poruszały się w tym okresie na niewielkim terenie około 2 tys. ha i nie opuszczały lasu.

W tym okresie stado z Nadleśnictwa Łobez wędrowało pomiędzy lasami nadleśnictw Łobez i Drawsko, wychodziło często na pola, a we wrześniu 2008 r. penetrowało duży areał (około 10 tys. ha) na poligonie wojskowym. Wschodnia część Nadleśnictwa Łobez, w której usytuowano zagrodę adaptacyjną jak i zachodnia część Nadleśnictwa Drawsko to ubogie tereny sandrowe z dominacją borów i przewagą sosny w drzewostanach.

Zachowanie stad pierwszego lata po uwolnieniu zdawało się potwierdzać preferencje żubrów zbadane w polskiej części Puszczy Białowieskiej, gdzie zwierzęta wybierają siedliska lasowe, drzewostany liściaste i mieszane.

Jednak jesienią i zimą sytuacja odwróciła się. Stado w Nadleśnictwie Drawsko nadal poruszało się w swoim utworzonym późnym latem rewirze, natomiast stado z Nadleśnictwa Dobrzany zaczęło podejmować dalsze wędrówki i regularnie zaczęło żerować na polach uprawnych. Żubry w Nadleśnictwie Drawsko od chwili rozpoczęcia zimowego dokarmiania zaczęły korzystać z wykładanej karmy i ograniczyły wędrówki do terenów sąsiadujących z paśnikiem. Stado w Nadleśnictwie Dobrzany wyraźnie unikało paśników i wykładana w nich karma zjadana była przez zwierzynę łowną. Wykładanie karmy poza paśnikami powodowało najczęściej opuszczenie terenu przez żubry. Taka „ucieczka przed jedzeniem” trwała do stycznia. Wtedy żubry zaakceptowały ustawione koryto z owsem i burakami. Zaczęły regularnie odwiedzać miejsce dokarmiania, chociaż równie chętnie żerowały na polach, głównie na niewielkim kawałku obsianym mieszką traw i koniczyny pod wsią Biała.

Od grudnia 2008 do kwietnia 2009 żubry dobrzańskie zajęły areał prawie trzykrotnie większy niż latem, rozciągnięty w kierunku wschód-zachód na długości 16 km. Od stycznia zaczęły podejmować wędrówki w kierunku wschodnim i dwukrotnie wkroczyły w granice areału drugiego stada. Z analizy danych telemetrycznych GPS obu stad wynikało, że po napotkaniu świeżych śladów miejscowych żubrów, stado dobrzańskie cofało się na swoje tereny. Takie zachowanie było bardzo obiecujące z punktu widzenia założeń projektu. Utrzymanie niewielkich ale niezależnych stad żubrów w stosunkowo niewielkiej odległości, pozwalającej na łatwą wymianę genów w wyniku wędrówek byków, byłoby optymalnym scenariuszem rozwoju populacji żubrów. Niestety trzecia wycieczka żubrów dobrzańskich do Nadleśnictwa Drawsko zakończyła się spotkaniem stad i trwałym połączeniem obu grup. Dość niespodziewanie żubry wybrały jako swój stały rewir ubogie siedliska borowe na sandrze

Tabela 1. Porównanie wielkości areałów stad.

Okres*	Stado Dobrzany [tys. ha]	Stado Łobez/Drawsko [tys. ha]
20-06-2008 – 11-09-2008	2	10,7
18-12-2008 – 29-04-2009	5,6	6,6
30-04-2009 – 24-08-2009	7,7 (połączone stada)	

* Wielkość areałów obliczono na podstawie rozkładu danych telemetrycznych GPS. W stadzie dobrzańskim w okresie 11-09-2008 – 18-12-2008 nie funkcjonowała żadna obroża GPS. Do porównania wielkości areałów przyjęto takie same okresy, w których obroże działały w obu stadach.

Drawy. Od momentu połączenia się stad w dniu 30 kwietnia 2009 roku do sierpnia 2009 r. żubry ani razu nie podejmowały prób przejścia do żyznych lasów Nadleśnictwa Dobrzany.

Zestawienie wielkości areałów stad przed i po połączeniu przedstawiono w tabeli 1, a kształty i położenie wzajemne rewirów na rysunku (ryc. 1).

Na połączenie stad mogły mieć wpływ następujące czynniki:

- zbyt mała odległość pomiędzy miejscami wsiedlenia (14 km),

- ≡≡≡≡ Areał stada łobesko – drawskiego w okresie 20.06.2008–11.09.2008
- ||||| Areał stada łobesko – drawskiego w okresie 18.12.2008–29.04.2009
- //// Areał stada dobrzańskiego w okresie 20.06.2008–11.09.2008
- //// Areał stada dobrzańskiego w okresie 18.12.2008–29.04.2009
- Areał stada połączonego w okresie 30.04.2009–24.08.2009

Rycina 1. Schematyczne porównanie areałów stad

- pochodzenie większości żubrów z jednego ośrodka (Białowieża), wzajemna znajomość poszczególnych osobników i wspólny transport w nowy teren,
- silne uwarunkowania behawioralne żubrów do życia w większych ugrupowaniach.

W przypadku nowo utworzonych stad zachodniopomorskich nie można określić, który z czynników miał znaczenie decydujące. Ze względu na przyszły rozwój populacji żubrów najmniej korzystnym byłoby działanie czynnika ostatniego. Dla dużego zwierzęcia jakim jest żubr najtrudniej będzie znaleźć nowe przestrzenie, jeżeli okaże się, że ma on silną tendencję gromadzenia się w duże stada, liczące kilkadziesiąt osobników.

Monitoring telemetryczny

W okresie aklimatyzacji trzem żubrom (dwóm krowom i dorosłemu samcowi) z każdego stada założono obroże telemetryczne GPS. Zastosowano obroże GPS Plus Vectronic Aerospace. Według zapewnień producentów obroża tego typu powinna pracować na zwierzęciu nie krócej niż 700 dni. Niestety założone obroże pracowały znacznie krócej, a pierwsza przestała przysyłać dane jeszcze przed momentem uwolnienia żubrów z zagrody adaptacyjnej. Firma Vectronic Aerospace w ramach gwarancji dostarczyła 6 zamiennych obroży, które po założeniu na zwierzęta pracowały jeszcze krócej. Trzeba wyraźnie zaznaczyć, że przyczyną usterek pierwszych sześciu obroży nie były uszkodzenia spowodowane przez zwierzęta. W trakcie akcji wymiany udało się zdjąć dwie nie działające obroże. Przyczyną usterek było przełamanie kabli zasilających, biegnących wewnątrz pasa obroży od baterii do modułów pomiarowych. Umieszczenie przewodów zasilających w ten sposób jest ewidentnym błędem konstrukcyjnym. W partii obroży dostarczonych w ramach gwarancji przewody zasilające zostały dodatkowo wzmocnione, ale mimo tego obroże wyjątkowo szybko przestawały funkcjonować. Dodatkowo system mocowania modułu pomiarowego do pasa jest niewłaściwy, ponieważ żubry urywają cały ten element. Żywotność założonych na żubry obroży została przedstawiona w tabeli 2.

Z powodu złej jakości i niskiej żywotności sprzętu nie ma ciągłości w uzyskiwaniu danych telemetrycznych zbieranych podczas projektu. Jesienią 2008 r. w stadzie dobrzańskim przez 3 miesiące nie funkcjonowała ani jedna obroża, co było dużą stratą, gdyż w tym okresie stado zmieniało rewir z letniego na zimowy i intensywnie się przemieszczało. W drugim stadzie udało się zachować ciągłość danych.

Telemetria GPS jest niezbędnym narzędziem, pozwalającym śledzić miejsce występowania stad w nowym terenie. Bardzo istotnym elementem działań służących podniesieniu wiedzy i akceptacji o wolnych żubrach jest bieżące informowanie zarządców terenu o miejscach pobytu stad. Jest to możliwe jedynie w przypadku regularnie spływających danych. Sprawnie działające

Tabela 2. Liczba dni pracy obroży telemetrycznych.

I partia obroży		II partia gwarancyjna	
Nr obroży	Czas działania [dni]	Nr obroży	Czas działania [dni]
5695	116	6337	10
5694	403	6328	48
5693	125	6326	23
5690	154	6322	151
5687	190	6059	100
5689	27	6329	>256*

* obroża działa

obroże GPS przesyłające na bieżąco dane (GSM, GPRS lub satelitarnie) to narzędzia wspierające i potrzebne do rozwoju populacji żubrów na terenach, gdzie do tej pory nie występowały. Tylko dzięki teledzielnicy GPS możliwe są natychmiastowe interwencje podejmowane w celu minimalizacji szkód od żubrów, takie jak na przykład płoszenie z cennych upraw rolnych.

Ponieważ dostępny sprzęt jest drogi i zawodny, podjęto prace nad prototypem bardziej niezawodnej obroży GPS dla dużych zwierząt.

Rozwój stada

W 2008 roku w stadzie było 7 zdolnych do rozrodu dorosłych krów. Do 24 sierpnia 2009 r. 5 samic urodziło cielęta, w tym dwie z ugrupowania dobrzańskiego. Pierwszy poród zanotowano 4 czerwca a kolejne do połowy lipca. Nie wiadomo, czy pierwsze urodzone na nowym terenie cielę żyje, wiadomo natomiast, że nie żyje cielę urodzone jako drugie. Przyczyna śmierci nie jest znana. Trzy kolejne cielęta chowają się dobrze, a z obserwacji stada wynika, że można spodziewać się jeszcze jednego porodu.

Matką pierwszego żubra urodzonego w Ostoi Ińskiej jest krowa po ciężkich przejściach. W listopadzie 2008 r. od stada dobrzańskiego odłączyła się jedna samica i wkrótce potem zaczęła krążyć informacja o zabitym przez kłusowników żubrze. W marcu 2009 r. okazało się, że samotny żubr przebywa w rejonie byłej zagrody aklimatyzacyjnej. Na śniegu znaleziono tropy silnie kulejącej krowy. W dniu 24 marca zaobserwowano u jednej z samic ze stada zaciśnięty na nodze urwany wnyk. Samicę udało się uspić i zdjąć wnyk. Jednocześnie stwierdzono, że krowa była w bardzo złej kondycji, jednak po zdjęciu wnyka szybko zaczęła odzyskiwać sprawność, co śledzono dzięki obroży GPS założonej podczas zabiegu. Samica trzymała się poza stadem i pozostała na terenie Nadleśnictwa Dobrzany a siedem pozostałych żubrów wywędrowało 30 kwietnia 2009 r. do Nadleśnictwa Drawsko. Cielę urodziło się na terenie Nadleśnictwa Dobrzany,

a moment porodu i pierwsze tygodnie małego byczka mogły być monitorowane dzięki obroży telemetrycznej. Niestety obroża przestała działać po miesiącu od wycielenia i od tego czasu nie ma o cielęciu żadnych informacji. Krowa przebywa stale w Nadleśnictwie Dobrzany, jest niezwykle ostrożna, trzyma się najbardziej niedostępnych miejsc i sporadycznie wychodzi na otwarte przestrzenie. Rozważana jest możliwość ponownego wsiedlenia kilku żubrów do tego kompleksu leśnego albo odłowienie i przesiedlenie tej krowy do stada drawskiego.

Podsumowanie

Dwa stada żubrów utworzone w 2008 r. w nadleśnictwach Łobez i Dobrzany, w odległości 14 km od siebie, po 10 miesiącach połączyły się w jedno ugrupowanie i bytują na ubogich siedliskach borowych na sandrze Drawy w Nadleśnictwie Drawsko, opuszczając żyzne siedliska lasowe na Pojezierzu Ińskim. Od siedmiu zdolnych do rozrodu urodziło się 5 cieląt, z których co najmniej trzy przeżyły pierwsze 3 miesiące. Monitorowanie stad jest utrudnione z powodu wysokiej zawodności obroży telemetrycznych GPS Vectronic Aerospace, które funkcjonują średnio 4 miesiące, chociaż powinny działać 2 lata.